

kim te poteškoćama u ponašanju autorica naglašava prilagodbu kurikuluma te upotrebu informacijsko-komunikacijske tehnologije u inkluzivnoj školi te inkluzivnim oblicima poučavanja u odgojno-obrazovnoj praksi.

Knjiga je prikladan vodič za teoretičare, znanstvenike, praktičare, učitelje, nastavnike i stručne suradnike u školskim ustanovama koji se bave inkluzivnom pedagogijom, jer prikazuje iskustva iz inkluzivne odgojno-obrazovne prakse Ujedinjenoga Kraljevstva, strategije učinkovita poučavanja i učenja te ostvarivanje individualiziranoga kurikuluma učenika s poteškoćama u razvoju.

Andrej Hodonj

<https://doi.org/10.5559/di.27.1.10>

**Marina Dabić,
Jadranka Švarc,
Miguel Gonzales-
-Loureiro**
**ENTREPRENEURIAL
UNIVERSITIES IN
INNOVATION-SEEKING
COUNTRIES**
**Challenges and
Opportunities**

Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York, 2016., xxiv+253 str.

U ambicioznoj biblioteci izdavača ove knjige pod nazivom "Palgrave Studies in Democracy, Innovation, and Entrepreneurship for Growth" pojavila se konačno i jedna knjiga (četvrta u seriji) među čijim autori-

ma dominiraju naše, istraživački vrlo profilirane, znanstvenice – M. Dabić i J. Švarc. A tema knjige je nadasve u "duhu vremena" neoliberalne razvojne paradigme – kako objasniti, ali i razvijati praksu poduzetničkoga sveučilišta u zemljama koje nisu na prvoj liniji novoga tehnološkog i inovacijskog vala – u ovome slučaju to su, uzete u komparativnoj perspektivi, Španjolska i Hrvatska. Kako već u uvodu ističu autori, svrha je knjige da se rasvijetli uloga poduzetničkoga sveučilišta u tehnološki manje razvijenim zemljama, pri čemu su dokumentirana iskustva Španjolske i Hrvatske. Ove zemlje dijele, usprkos razlikama, i mnoge zajedničke osobine u pogledu gospodarstva (npr. dominacija tradicionalnih sektora u gospodarstvu s naglaskom na turizam, visoka nezaposlenost mladih i sl.) i nacionalnoga inovacijskog sustava u kojem je kooperacija između industrije i sveučilišta te komercijalna primjena istraživanja nedostatna. Zato su njihova iskustva, pretpostavlja se, korisna i za ostale zemlje europskoga juga (Portugal, Italija, Grčka, Malta) ili pak za "umjerene inovatore" iz širega okružja (Rumunjska, Bugarska, Mađarska, Litva i sl.).

U skladu s tom općom autorskom intencijom, ključni ciljevi knjige razloženi su u tri koraka: 1) objasniti povijesne korijene konceptualne dvojbenosti samoga termina "poduzetničkoga sveučilišta", prisutne i kod akademskih stručnjaka, ali i tvoraca raznih politika, 2) prikazati rezultate empirijski utemeljene komparativne analize uloge poduzetničkoga sveučilišta u dvije "zemlje sljedbenice", kao što su to Španjolska i Hrvatska, i, na kraju, 3) izvući relevantne zaključke o mogućoj ulozi poduzetničkoga sveučilišta u društvenim i ekonomskim uvjetima "zemalja sljedbenica", poštujući i ključne silnice gospodarstva utemeljenog na znanju i globalizacije. Struktura knjige (knjiga se sastoji od osam poglavlja) dobro oslikava ove početne ideje autorskoga tima. U prvih pet poglavlja iscrpno se obrađuje podrijetlo, koncept i funkcije poduzetničkih sveučilišta. Šesto je poglavlje posvećeno empirijskom istra-

živanju o stavovima sveučilišnih nastavnika na hrvatskim i španjolskim sveučilištima o poduzetničkom sveučilištu. Sedmo poglavlje raspravlja o zaprekama ostvarenja poduzetničkoga sveučilišta u inovacijskim sljedbenicima, dok osmo donosi zaključke i završna razmatranja. U knjizi se navodi i 11 studija slučaja, odnosno primjera poduzetničkoga sveučilišta u nekim zemljama Europske unije. Na kraju se, u osmome poglavlju, donose određene prognoze i zaključci o budućnosti poduzetničkoga sveučilišta u "inovacijskim sljedbenicima", dakle u onima sličnima Španjolskoj i Hrvatskoj.

Poduzetno ili poduzetničko sveučilište? To je samo jedna od dvojbi, kako nas podsjeća jedan domaći stručnjak za probleme poduzetništva i industrijskog razvoja, koja prati brojne teorijsko-istraživačke, ali i pragmatične, aspekte samoga termina "entrepreneurial university". Zbog globalizacije, očitog uspona raznih inačica "umreženoga društva" i pretvaranja sveučilišnih nastavnika u tvorce novih, tehnološki usmjerenih poduzeća u pojedinim ekonomskim sektorima, danas se mnoga sveučilišta suočavaju s potrebom opravdanja svoje uloge u gospodarskom razvoju i potrebom dokazivanja relevantnosti za lokalni gospodarski razvoj. Stoga suradnja s poduzećima i orijentacija prema poduzetništvu postaju nova paradigma sveučilišnog razvoja te dio strategije sveučilišnog razvoja koja zahtijeva strateške, strukturne i organizacijske promjene. Međutim, ta je transformacija, premda polazi od određenih globalnih tendencija i tehnoloških valova, uvijek kontekstualna: njezina praktična realizacija je lokalna, tj. determinirana i nacionalnim ne/razvojnim čimbenicima. O tome svjedoče i već poznate "opće činjenice": što je poduzetnička orijen-

tacija među stanovništvom neke zemlje dublje ukorijenjena kao dio "lokalne/nacionalne kulture", vjerojatnije je da će u takvim sredinama i koncepti i praksa poduzetničkoga sveučilišta imati više pristaša. Tako je, podsjećaju autori, i orijentacija prema poduzetništvu kao vrijednost istaknutija u tehnološki i inovacijski naprednim zemljama, dok u novim zemljama članicama EU-a te zemljama južne Europe i Mediterana usmjerenost prema poduzetništvu još nije postala sastavnim dijelom "sveučilišne kulture" niti se pojam poduzetničkoga sveučilišta dublje ukorijenio u tim zemljama.

No za koju se definiciju poduzetničkoga/poduzetnoga sveučilišta zapravo zalažu naši autori? Detaljnije se o tome govori u *prvome poglavlju* ("Toward a New University Paradigm"). Autori ističu da pojam poduzetničkoga sveučilišta treba razumjeti kao ukupnu praksu sveučilišta koje je izravno uključeno (tržišno/komercijalno) u primjenu vlastitih istraživačkih rezultata. Tom se definicijom naglašava snažna suradnja s industrijom, ali i snažna uključenost sveučilišta u oblikovanje regionalnoga razvoja. Na operativnoj razini, ova definicija pretpostavlja komplementarnost tradicionalnih i propoduzetničkih funkcija modernih sveučilišta. Zato se kaže: "Poduzetničke funkcije dopunjuju sržne aktivnosti i uključuju novi način upravljanja sveučilištem temeljen na: a) akademskom rukovođenju koje može formulirati strateške misije; ciljeve i viziju, te načine njihove izvedbe; b) kontroli svih resursa; c) organizacijskim sposobnostima, kojima se ostvaruje prijenos tehnologije putem inkubacije, patenata i licenci; d) poticanju i razvoju poduzetničkog duha među studentima, profesorima i administrativnim osobljem; e) mogućnostima stvaranja mreža i suradnje s drugim sveučilištima i institucijama na osobnim, istraživačkim i institucionalnim razinama; i na, f) mogućnostima ostvarivanja dijaloga s gospodarstvom i dubljem razumijevanju ekonomije" (6).

Ovdje mi se čini važnim (zajedno s autorima) istaknuti, zbog europske dimen-

zije ključne teme knjige, ideje Burtona R. Clarka, jedne od ključnih figura za promišljanje teorijskih postulata poduzetničkoga sveučilišta. Clark smatra da je koncept poduzetničkoga sveučilišta postao neka vrsta misaonoga kišobrana ispod kojega je smisljeno govoriti o samoupravljanju, samooslanjanju i naprednom sveučilištu; zapravo, novotransformirano sveučilište, po njegovu mišljenju uključuje u svoj "modus operandi" tri važne komponente: integriranu administrativnu jezgru, diskrecijsku podlogu za financiranje i "razvojnu periferiju" inovacije (str. 7).

Vodeći se tim pokazateljima, Clark je analizirao i transformaciju europskih sveučilišta u gotovo dvadesetogodišnjem razdoblju (1980.–1998.) te zaključio da se samo nekoliko europskih sveučilišta svojom ukupnom praksom približilo konceptu poduzetničkoga sveučilišta. To su: Sveučilište Twente u Nizozemskoj; Sveučilište Warwick u V. Britaniji (u svojem sastavu ima znanstveni park sa 134 visokotehnološka poduzeća i 2000 zaposlenih, ulagačko društvo "Warwick ventures"); Sveučilište Strathclyde u Škotskoj, koje uključuje i Hunterov centar za poduzetništvo; Tehnološko sveučilište Chalmers u Švedskoj (ima dva tehnološka parka, oba s poduzetničkim inkubatorima, za pomoć mladim poduzetnicima); te Sveučilište Joensuu u Finskoj, izraslo iz "ruralnoga" sveučilišta u ogledni model za izvedbu organizacijskih promjena. Prema tome, bilo tko od istraživača koji žele vidjeti kako poduzetničko sveučilište funkcionira u praksi ne može zanemariti ovaj Clarkov popis.

U *drugom poglavlju* knjige ("Antecedents of Entrepreneurial Universities: From the First Industrial Revolution to Knowledge Economy") prikazani su povijesni preduvjeti koji su doveli do promje-

ne sveučilišne paradigme od tradicionalnoga, istraživačkoga do poduzetničkoga sveučilišta. Autori objašnjavaju povijesne korijene interakcije između znanosti i industrije te povezanost industrijskih revolucija s evolucijom sveučilišta. Prati se pojava prvih industrija utemeljenih na znanju (električne i kemijske industrije) te kasnije biotehnoške i informatičke revolucije, koje su dovele do nastanka gospodarstva znanja u kojem se uloga sveučilišta nepovratno mijenja. Sveučilište se od repozitorija znanja transformira u aktivnoga sudionika u društveno-ekonomskom razvoju.

Treće poglavlje ("Critics of University – Industry Interaction and Commercial Application of Science") bavi se kritikama interakcije znanosti i industrije te se iznose argumenti prema kojima je ova suradnja te poslovna i poduzetnička komponenta sveučilišta neprirodna, tj. proturječna znanstvenom etosu. Protivnici suradnje znanosti i industrije drže da znanost i industrija imaju različite svrhe, ciljeve i etiku, pa se mnogi zalažu za "podjelu rada" između sveučilišta i industrije, znanstvenih istraživanja i komercijalne primjene.

U *četvrtom poglavlju* ("Theories of Transition in Scientific Systems") analiziraju se tri znanstvene teorije o tranziciji znanstvenih sustava, koje su, svaka na svoj način, dovele do aktualizacije koncepta poduzetničkoga sveučilišta. Riječ je o modelu "nove proizvodnje znanja" u kontekstu primjene dvaju modela znanja (Mod 1 – "konvencionalna znanost" i Mod 2 – "transdisciplinarna proizvodnja znanja"), teoriji prve i druge akademske revolucije te o teoriji "trostruke uzvojnice", prema kojoj je suradnja znanstvenoga i industrijskoga sektora uz pomoć države nužan mehanizam gospodarskog razvitka. Posebno su relevantne teze o prvoj akademskoj revoluciji, koja je označila prelazak sa srednjovjekovnoga sveučilišta na istraživačko sveučilište, te drugoj, koja je označila prelazak s istraživačkoga sveučilišta na poduzetničko sveučilište. Poduzetničko sveučilište objedinjuje, tako, tri sveučilišne funkcije: nastavnu, istraživačku i onu kapitalizacije znanja.

Peto poglavlje ("Activities of Entrepreneurial Universities") raspravlja o širokoj lepezi aktivnosti koje poduzetnička sveučilišta poduzimaju, kao što su: kooperativni istraživački projekti s industrijom, komercijalizacija rezultata istraživanja kroz intelektualno vlasništvo (patente i licence), akademsko poduzetništvo kroz osnivanje *spin-off* poduzeća, osnivanje centara za tehnološki transfer, osnivanje znanstvenih i tehnoloških parkova, korištenje/ osnivanje fondova rizičnoga kapitala, aktivno uključivanje sveučilišta u regionalni razvoj te međusektorska mobilnost (npr. razmjena istraživača).

Šesto poglavlje ("Assessment of the Entrepreneurial University Concept among Croatian and Spanish Academics") daje detaljne empirijske rezultate o stavovima sveučilišnih profesora prema poduzetničkim sveučilištima u Španjolskoj i Hrvatskoj. Analiziraju se njihovi stavovi prema konceptu poduzetničkoga sveučilišta, preduvjetima funkcioniranja, mobilnosti, financiranju, ulozi Bolonjske reforme i sl. Utvrđeno je da određene grupacije na fakultetima u obje zemlje imaju snažnu želju za sudjelovanjem u procesu komercijalizacije. Međutim, neuspjeh institucionalnoga sustava da pruži adekvatnu podršku i poticajne mjere, centralizirano upravljanje sveučilištem, administrativne barijere kao i sveučilišna kultura u velikoj mjeri sprečavaju stvaranje učinkovite veze između sveučilišta i tržišta.

U *sedmom poglavlju* ("Entrepreneurial University in Innovation-Seeking Countries: Lessons Learned") autori kroz raspravu šazimaju rezultate provedenih analiza za Španjolsku i Hrvatsku. Smatraju da postoje četiri opće zapreke za ostvarenje ideje poduzetničkoga sveučilišta u zemljama inovacijskim sljedbenicama. To su: ne-

završena tranzicija u gospodarstvo znanja, disfunkcionalni inovacijski sustav, centralizirano upravljanje sveučilištem koje pruža slabu podršku aktivnostima usmjerenim na kapitalizaciju znanja te nezadovoljavajuća razina poduzetništva u društvu sa slabim interesom za suradnju sa sveučilištima. Ono što je posebno važno: koncept poduzetničkoga sveučilišta u tim zemljama ostaje dvosmislen i nejasan, bez puno pristaša među samim kreatorima sveučilišne politike, kao i među znanstvenicima. Istodobno, empirijska stvarnost svjedoči o fragmentaciji ključnih sudionika mogućega sustava "trostruke uzvojnice": međusektorska mobilnost osoblja između industrije i akademske zajednice gotovo ne postoji, a poslovni sektor (od malih do velikih poduzeća) ne iskazuje volju za suradnju sa sveučilištima.

Završno, *osmo poglavlje* ("Outlooks and Conclusions on Entrepreneurial Universities in Innovation-Seeking Countries"), donosi zaključke i završna razmatranja. Autori ističu kako je osnovna poruka knjige da se tranzicija s tradicionalnoga sveučilišta na poduzetničko sveučilište na globalnoj sceni pojača od 1970-ih zbog globalne ekonomske krize, kao i prijelaz iz industrijskoga društva u društvo znanja. No uvjeti za ostvarenje poduzetničkoga sveučilišta u inovacijski naprednim zemljama bitno su drukčiji od uvjeta u inovacijskim zemljama sljedbenicama; čini se da model poduzetničkoga sveučilišta bolje odgovara tehnološki naprednim zemljama nego tehnološki slabije razvijenim zemljama. *Ovdje je važna poruka da inovacijski sljedbenici nemaju ne samo nedostatak znanstveno utemeljenih komercijalnih inovacija i suvremenijih tehnologija već i jasnoga diskursa o vlastitoj poziciji u globalnom gospodarstvu znanja.* U svakom slučaju, globalna ekonomska neizvjesnost, visoka nezaposlenost, uspon uslužnih sektora, nejasna uloga industrijskog razvoja i tehnoloških inovacija, kao i nedefinirana uloga visokog obrazovanja i znanstvenih istraživanja, dovode do usporavanja prijelaza s tradicionalnoga sve-

učilišta na poduzetničko sveučilište. U ovom stavu krije se jasna, iako do kraja neelaborirana, autorska skepsa, koju bismo mogli sažeti u pitanje: mogu li se uistinu (i koja to) sveučilišta u tehnološkim "zemljama sljedbenicama" pretvoriti u poduzetnička sveučilišta bez dubokih promjena u gospodarstvima tih zemalja ili pak na samim sveučilištima? Što je za to odlučujuće: politička volja, kulturne varijable, de/industrijalizirajuća gospodarska struktura ili pak upravljački deficiti na samim sveučilištima?

S druge strane, postoje i opasnosti od preradikalnih promjena, tvrde autori, pogotovo ako smo svjesni da evolucija prema novoj sveučilišnoj paradigmi nije moguća kao izolirani socijalni fenomen nego samo unutar sadašnjega društveno-ekonomskog i institucionalnog okvira. Naime, radikalna promjena od tradicionalnoga sveučilišta do poduzetničkoga sveučilišta koje ne uzima u obzir realne nedostatke društveno-ekonomskog okruženja može dovesti do slabljenja sveučilišta i nacionalne obrazovne i znanstvene osnove. Sveučilišne politike u inovacijskim sljedbenicima moraju u prvom redu voditi računa o postizanju izvrsnosti i međunarodne konkurentnosti u obrazovanju i znanstvenom istraživanju, o poticanju obrazovanja za poduzetništvo te razvijanju svih vrsta suradnje s poslovnim sektorom u cilju postizanja lokalne gospodarske relevantnosti sveučilišta. Zato prijelaz na poduzetničko sveučilište traži oprez i usklađenost između socioekonomskog okruženja i misije poduzetničkoga sveučilišta.

Moramo pohvaliti ovaj autorski napor, koji desk analizu nadahnutu policy pristupom povezuje sa sociološkim uvidima, iz više razloga: a) otvorili su i približili

probleme razvoja poduzetničkoga sveučilišta europskom čitatelju iz konceptualne, povijesne, ali i komparativne perspektive; b) uz pomoć empirijske analize problem razvoja poduzetničkoga sveučilišta smješten je u realnost tehnoloških "zemalja sljedbenica" i, što je za nas posebno važno, u hrvatsku društveno-ekonomsku i sveučilišnu stvarnost, i c) naznačili su brojna pitanja, kojih do sada u vezi s poduzetničkim sveučilištem nismo bili ni svjesni i na koja danas nemamo jasnih odgovora. Riječju, vratimo li se teorijski, istraživački i politički tim pitanjima uskoro, opet ćemo se vratiti i ovoj knjizi kao nezaobilaznoj literarnoj jedinici za proučavanje poduzetničkoga sveučilišta, i to ne samo u okvirima male hrvatske akademske zajednice.

Drago Čengić